

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket
Svenska som andraspråk

TEXTERS LÄSBARHET UR ETT ANDRASPRÅKSPERSPEKTIV

EN JÄMFÖRANDE STUDIE MELLAN TVÅ VERSIONER AV ETT
INFORMATIONSMATERIAL SOM RIKTAS TILL INVANDRARE

Therése Wilhelmsson

SPECIALARBETE, 10 poäng
Svenska som andraspråk SSA300, (41-60p)
Vårterminen 2007
Handledare: Ingrid Sahlin

Sammandrag

Denna uppsats undersöker läsbarheten i två texter i informationsmaterialet *Sverige – en pocketguide*, vilket riktas till invandrare, och finns i såväl en originalversion som i en bearbetad, ”lättläst” version. I uppsatsen jämförs dessa två versioner i syfte att få svar på om den lättlästa versionen är mest läsbar, och om de textbearbetningar som gjorts överensstämmer med den forskning som gjorts inom området.

Genom en textanalys har förekomsten av olika språkliga faktorer, som enligt läsbarhetsforskningen ökar eller minskar texters läsbarhet, undersökts. Uppsatsen innehåller även en mindre, empirisk undersökning, där två informantgrupper fick svara på ett antal frågor på såväl innehåll som intryck av texten.

Resultatet från textanalysen visar att man vid bearbetningen av texten tycks ha beaktat vissa råd, t.ex. minskat antal passivformer och substantiveringar, medan andra förbisetts. Texten saknar exempelvis de för andraspråksläsare viktiga faktorerna *röst*, dvs. liv och dynamik, och *kausalitet*, dvs. tydliga orsakssamband. Resultatet från den empiriska undersökningen tyder inte på att den lättlästa versionen skulle vara mer läsbar än originalversionen.

Nyckelord: läsbarhet, andraspråksläsare, röst och kausalitet

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
2 SYFTE	2
3 TEORETISK BAKGRUND	3
3.1 FAKTORER SOM PÅVERKAR LÄSBARHET	4
3.1.1 <i>Meningslängd</i>	4
3.1.2 <i>Nominal-/verbalstil</i>	5
3.1.3 <i>Vänstertyngd/det finita verbets placering</i>	5
3.1.4 <i>Syntaktisk komplexitet</i>	5
3.1.5 <i>Textbindning</i>	6
3.1.6 <i>Kausalitet</i>	7
3.1.7 <i>Röst</i>	8
3.2 RÖST OCH KAUSALITET I LÄROBOKSSPRÅK	9
3.3 SPRÅKRÅDET	10
3.4 CENTRUM FÖR LÄTTLÄST	11
4 MATERIAL	12
5 METOD	13
5.1 ANALYTISK UNDERSÖKNING	13
5.2 EMPIRISK UNDERSÖKNING	13
6 RESULTAT OCH ANALYS AV TEXTANALYSERNA	16
6.1 LIX-VÄRDE	16
6.2 NOMINAL-/VERBALSTIL	17
6.2.1 <i>Förekomst av substantiveringar</i>	17
6.2.2 <i>Nominalkvot</i>	17
6.3 VÄNSTERTYNGD	18
6.4 BISATSER	19
6.5 TEXTBINDNING	21
6.5.1 <i>Konnektivbindningar</i>	21
6.5.2 <i>Inferensbindningar</i>	23
6.6 KAUSALITET	23
6.7 RÖST	26
6.7.1 <i>Aktiv form</i>	26
6.7.2 <i>Talspråkliga drag</i>	27
6.7.3 <i>Närhet mellan läsare och text</i>	28
6.8 KORT SAMMANFATTNING AV TEXTANALYSERNA	29
7 RESULTAT AV EMPIRISK UNDERSÖKNING	30
7.1 INTRYCK	30
7.2 INNEHÅLLSFRÅGOR	31
8. SLUTSATS OCH AVSLUTANDE REFLEKTIONER	34
LITTERATURFÖRTECKNING	36
Bilagor	

1 Inledning

”Nu kommer jag lära mig allt om Sverige!”, utbrast min invandrade vän och höll stolt upp den blågula bok som dumpit ner i postlådan. Förutom titeln *Sverige – en pocketguide. Fakta tips och råd till nya invånare* stod där orden ”på lätt svenska”. Som blivande lärare i svenska som andraspråk väcktes genast mitt intresse för boken. Jag beställde därför även originalversionen, och där satt jag bläddrandes och jämförandes: vad skiljde sig åt och vad var lika?

Så kom jag att fördjupa mig i detta aktuella ämne: *lättlästh*, eller närmare bestämt den aspekt av en texts lättlästh som brukar omfattas av termen *läsbarhet* (för en definition se 3.1). Ämnet är aktuellt och intressant eftersom det finns en undersökning (se Fröjd 2005) som visar att läsförståelsen de senaste åren minskat markant i Sverige. Och i takt med att olika slag av lässvårigheter växer, desto viktigare blir såväl tillgången till material som en ökad kunskap om texters läsbarhet. Inte minst viktigt är detta ur ett andraspråksperspektiv, ett perspektiv som alltför ofta blir åsidosatt. I takt med att andelen invandrare ökar i Sverige är risken stor att en allt större del av Sveriges befolkning inte kommer att kunna tillgodogöra sig information på ett tillfredsställande sätt. Flera av våra invandrade vänner kommer från miljöer som saknar lästradition och många har inte så stor erfarenhet av läsning. Det är därför av största vikt att underlätta så mycket som möjligt för att dessa personer ska få en så positiv läsupplevelse som möjligt, något som i sin tur för med sig även bättre språkkunskaper.

Att lärare i svenska som andraspråk har en medvetenhet och kunskap om vad som främjar läsbarhet är naturligtvis angeläget. Än viktigare är det emellertid att kunskap om vad forskningen anser bidra till texters läsbarhet, speciellt ur ett andraspråksperspektiv, finns hos de personer som bearbetar texter.

2 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka och jämföra läsbarheten mellan två versioner av ett informationsmaterial som vänder sig till invandrare. Det material som undersökts är texter ur *Sverige – en pocketguide. Fakta, tips och råd till nya invandrare*, som finns i två olika versioner och är utgivet av Integrationsverket. Den ena versionen, en bearbetad version som utger sig vara ”på lätt svenska”, kommer fortsättningsvis att kallas *den lättlästa versionen* alternativt *den bearbetade versionen*. Den andra benämns som *originalversionen*.

I min undersökning utgår jag från följande frågor:

- Är den bearbetade versionen lättare än originalversionen?
- Vilka bearbetningar har gjorts den i text som utger sig vara ”på lätt svenska” ?
- Är de bearbetningar som gjorts i enlighet med läsbarhetsforskningen?

3 Teoretisk bakgrund

Begreppet *lättlästh* är inte helt enkelt att definiera. För vad innebär lättlästh i praktiken, vad karaktäriserar en lättläst respektive en mindre lättläst text? Många olika faktorer, såväl yttre som inre, spelar in. Tre sådana viktiga faktorer är: innehåll, typografi och språk. Eftersom läsning handlar om ett samspel mellan läsare och text är även en yttre faktor såsom förförståelse av yttersta vikt (se Reichenberg 1995:33).

Även temen *läsbarhet* har ibland kommit att användas som en sammanfattande term för innehållsliga, typografiska och språkliga aspekter. Enligt dem som använder termen läsbarhet som ett vidare begrepp, kan detta breda ämne studeras utifrån olika synvinklar, bl.a. ur en mer holistisk, språkpragmatisk synvinkel där man tittar på språkets djupnivåer. Exempel på detta är textens urval, strukturering och fokusering av fakta med avseende på mottagare och funktion (se exv. Gunnarsson 1982, Svensson 1989). En vanligt förekommande definition på läsbarhet, och den som åsyftas i denna studie, är emellertid den definition som förekommer i exempelvis Björnssons bok *Läsbarhet*:

Läsbarhet är summan av sådana språkliga egenskaper hos en text, vilka gör den mer eller mindre svårtillgänglig för läsaren (Björnsson 1968:13).

Det handlar således om läsbarhet i rent språkligt hänseende, och fortsättningsvis kommer endast olika språkliga faktorer roll för läsbarheten att beskrivas.

Hur kan då läsbarhet undersökas? Två huvudtyper av metoder brukar användas: empiriska och analytiska. De empiriska kan vara antingen mer subjektiva, då man intervjuar personer om deras uppfattning av texten, eller mer objektiva då man testar en persons läshastighet och läsförståelse. Vid de analytiska studierna av läsbarhet är det själva texten som står i fokus och man mäter här olika elements förekomst i denna. Ända sedan början av 1900-talet, då den första läsbarhetsformeln presenterades, har forskare försökt hitta och utveckla metoder för att mäta texters läsbarhet (se Reichenberg 1995:34ff.). Vilka

läsbarhetsformler finns idag att tillgå, och vilka är de olika språkliga egenskaper som på bästa sätt mäter en texts läsbarhet?

3.1 Faktorer som påverkar läsbarhet

Här nedan tas några av de faktorer upp som anses vara av betydelse för läsbarheten.

3.1.1 Meningslängd

Enligt Björnsson mäts en texts läsbarhet enklast genom en undersökning av ord- och meningslängden, och utifrån dessa komponenter formulerade han läsbarhetsformeln *LIX*, läsbarhetsindex. Denna formel är uppställd som följande: $LIX = Lo + MI$, där *Lo* står för andelen långa ord av det totala antalet ord och *MI* för genomsnittet av antalet ord per mening. Till långa ord räknas ord längre än sex bokstäver. Björnssons mätmetod kan summeras så här: ju kortare meningar och ord, desto mer läsbar är en text (1968:44f.).

Björnssons slutsatser har inte fått stå oemotsagda. Kritiken mot att utifrån *LIX* använda sig av många korta meningar i en text har tvärtom varit stark. Svensson (1989:38), som undersökt adaptation av barnböcker, riktar kritik mot läsbarhetsformler i allmänhet och *LIX* i synnerhet. Han menar att dessa formler endast mäter en aspekt och riskerar att reducera synen på läsprocessen till enbart ett avkodande av ord och meningar. Och enligt Platzack som, i likhet med Björnsson, undersökt olika språkliga variabelers inverkan på läsbarheten, blir inte korta meningar automatiskt mer lättlästa. De snarare försvårar förståelsen av texten. Hans undersökningar visade tydligt att en text med en genomsnittlig meningslängd på 13 ord var mer lättläst än en text med en genomsnittslängd på 9 ord (Platzack 1974:113f.). Anledningen skulle enligt Platzack vara att språkrhythmen störs i en text med enbart korta meningar, vilket skapar ett ”stakigt” intryck. Platzack förespråkar här en meningsvariation, en växling mellan längre och kortare meningar, och även en växling mellan parataktisk och mer hypotaktisk meningsbyggnad (Platzack 1974:117). Reichenberg, som även hon bearbetat texter med olika variabler, delar Platzacks kritik mot Björnssons slutsatser, men menar att *LIX* ändå förefaller fungera bra som en indikator på ytspråklig komplexitet, eftersom ord- och meningslängden ofta är kopplade till andra språkliga egenskaper.

Ovanliga och svåra ord är nämligen inte sällan långa och långa meningar inte sällan syntaktiskt komplicerade (Reichenberg 2000:106). Ett högt LIX-tal kan med andra ord vara ett tecken på att texten även kan ha andra svårigheter.

3.1.2 Nominal-/verbalstil

Att en text med stor andel verb anses lättare än en text med motsvarande andel substantiv är allmänt vedertaget (se t.ex. Cassirer 2003:60; Melin & Lange 2000:48). Ju fler verb desto talspråkligare stil, ju fler substantiv desto mer skriftspråklig stil. En text med många substantiveringar (jfr. *förlusten* med verbet *förlora*) är ofta abstrakt och har liten språklig redundans. Vill man undgå detta opersonliga och byråkratiska språk kan man för att höja en texts läsbarhet istället använda sig av fler satser bestående av verb. Detta har Reichenberg gjort då hon bearbetat sina texter i syfte att höja läsbarheten. Resultatet blev en betydligt lägre andel substantiv (Reichenberg 2000:74).

3.1.3 Vänstertyngd/det finita verbets placering

Ytterligare en faktor som påverkar läsbarheten är det finita verbets placering i en mening. Ju senare detta kommer i huvudsatsen, dvs. ju längre och tyngre fundament, desto mer skriftspråklig och svårare upplevs meningen. Man brukar här tala om *vänstertyngd*. I en mening med *högertyngd* däremot ges viktig information i form av det finita verbet så tidigt som möjligt, något som främjar läsbarheten. Undersökningar av bl.a. Platzack visar att ju färre ord man tvingas tolka innan meningens betydelse framgår, desto mer läsbar är texten (Platzack 1974:93).

3.1.4 Syntaktisk komplexitet

”Huvudsak i huvudsats och bisak i bisats” (Cassirer 2003:69), brukar anses som en generell regel. Detta innebär emellertid inte att bisatser inte skulle vara viktiga. Som Platzack understukit är de mycket viktiga för texters rytm. Kopplat till meningslängden behöver en lång mening med bisatser inte automatiskt vara svårare att förstå, utan det som avgör är meningens syntaktiska konstruktion: vilken typ av bisatser som

används och hur de är infogade i den överordnade satsen. Det är stor skillnad i läsbarhet i en mening med samordnade bisatser (paratax) eller bisatser som hakas efter varandra och som beskriver en kronologisk händelsekedja, jämfört med en mening med underordnade bisatser i flera grader (hypotax). Särskilt komplicerande för läsbarheten anses insprängda bisatser vara (se exv. Cassirer 2003:66f.).

3.1.5 Textbindning

Stofffrängseln i läroböckerna bygger i stor utsträckning på att läsaren aktivt drar slutsatser och fyller i underförstådd information. Det förutsätter att han/hon har tillräckligt med förkunskaper både rent språkligt och kulturellt. Det kan utgöra en stor stötesten för många andraspråkläsare. Eftersom många av dem inte har de nödvändiga förkunskaperna, är risken överhängande att de går miste om en stor del av innehållet i texten. Om läroboksförfattarna vill skapa förståelse för sammanhang och inte bara för enstaka detaljer är *textbindning* [min kurs.] av stor betydelse. En mängd fakta radade efter varandra i korta meningar med en ringa förekomst av kohesiva band gagnar inte läsbarheten (Reichenberg 2000:66f.).

Det handlar alltså om textbindning, denna för läsbarheten så viktiga faktor. Detta är ett stort ämne, men de för sammanhanget viktigaste typerna av bindningar som presenteras i korthet nedan är: *konnektivbindningar* och *referensbindningar*. Även s.k. *tema-remabehandling*. (Om textbindning se vidare exv. Nyström 2001, Källgren 1979, Hellspong & Ledin 1997).

Konnektivbindningens funktion är att markera det logiska sambandet mellan två meningar eller satser. Fyra huvudgrupper av konnektiver kan urskiljas: *additiva*, *temporal*, *adversativa/komparativa* och *kausala*. Additiv innebär tillägg (*och*, *eller*), temporal beskriver tid (*när*, *då*), adversativ/komparativ handlar om motsats och jämförelse (*men*, *dock*, *än*), och kausal syftar på orsak (*eftersom*, *så att*). Inom dessa huvudgrupper kan man sedan urskilja olika undergrupper (se exv. Hellspong & Ledin 1997:88f.).

Referensbindningar bygger på återkommande begrepp i texten och deras syftning till varandra, deras referens. I en text med bra referensbindning är orden ämnesmässigt bundna till varandra vilket leder till en väl sammanhängande text (Nyström 2001:35ff.). Indelningen av referensbindningar kan variera något, men bygger på i huvudsak två typer av relationer mellan orden. Den första inledningen grundar sig i språklig identitet av olika slag, den andra på semantiskt

släktskap. Som exempel på identitetsbindningar kan nämnas *identitet* (*Kalle* är hungrig. *Kalle* köper en korv.), *pronominalisering* (*Kalle* är hungrig. *Han* köper en korv.), *antecedent* (Eftersom *han* är hungrig, köper *Kalle* en korv.) och *synonymi* (*Kalle* köper *en hot dog*. Åh, så gott med *en korv*!) Den andra gruppen signalerar på ett eller annat sätt släktskap i fråga om betydelsen, det kan gälla *kontrast* (Jag är *hungrig*, men du är *mätt*.), *hyponymi* (I trädgården fanns många *blommor*. Till exempel *tulpaner och tagetes*.) och *hypernymi* (Hon hade både *tulpaner och tagetes* i sin trädgård, eftersom hon älskade *blommor*.) (För en mer komplett uppräknig och en utförligare beskrivning av referensbindningar, se Nyström 2001 el. Källgren 1979).

En tredje kategori referensbindningar är inferensbindningen. Denna bindning är inte lika specifik som de andra, utan bygger på ett mer ospecifikt semantiskt släktskap mellan två begrepp. För att bindningen ska kunna uppfattas krävs förförståelse, gemensamma erfarenheter, mellan läsare och skribent. Dessa kan vara både kulturspecifika och lingvistiska. Som såväl Reichenberg (2000:39) som Kulbrandstad (2003:227f.) framhåller saknar ofta andraspråkselever tillräckliga bakgrundskunskaper, varför inferensbindningarna kan vålla problem. Följande mening får exemplifiera inferens: "Han tog fram sin termos och drack lite kaffe och tittade in i *brasan*. Nu luktade skogen av *brinnande tjärved* och *röken* steg käpprätt mot trätopparna" (Nyström 2001:47f.).

Ytterligare något som bidrar att göra en text sammanhängande är växlingen mellan redan känd och ny information. Detta är en mycket viktig textbindande mekanism, och man brukar tala om *tema-remapprincipen* (se exv. Nyström 2001; Cassirer 2003) där tema står för det redan kända, det man *talat* om, och rema för det nya, det man *talat om*. Temat består ofta av en nominalfras som oftast står i bestämd form och är placerad i början av meningen, i fundamentet, medan remat är placerat till höger om det finita verbet. Flyter inte denna växling mellan gammal och ny information naturligt blir texten svårläst.

3.1.6 Kausalitet

Till de viktigare konnektivbindningarna hör de kausala. *Kausalitet* är ett vitt begrepp och inte helt entydigt. Oftast avses emellertid inte bara konnektivbindningar utan all form av orsak och verkan, även syfte och dylikt (se Reichenberg 2000:82). Som hjälp för att avgöra vad som räknas till kausalitet kan man ta fasta på vissa ord och uttryck som

tydligare än andra sammankopplas med kausalitet. Dessa kan vara adverbiala uttryck som *därför*, *av det skälet*, *nämligen* och subjunktioner som *för att* (orsak), *så att* (följd). Hit räknas även lexikala uttryck såsom *det beror på*, *följden blev*. Kausalitet kan alltså uttryckas såväl *parataktiskt*, dvs. genom samordning, som *hypotaktiskt*, dvs. genom underordning i en bisats. Se följande exempelmeningar från Reichenberg (2000:82ff.): *I Etiopien regnade det nästan varje dag under våren och försommaren. **Därför** hamnade [...]*, *”Jordbrukarna behövde också Nilens vatten till åkrarna, **eftersom** det [...]*.

Undersökningar, bl.a. av Reichenberg (2000), har visat att texter med många och tydliga orsakssamband och utsatta, explicita, satskonnektiver underlättar för läsare. Speciellt gäller detta ”svaga” läsare och ”andraspråksläsare”, eftersom dessa s.k. kausalitetsmarkörer hjälper läsaren att se de logiska sambanden. Är markörerna implicita, dvs. utelämnade, kan det enligt Reichenberg, som undersökt kausalitetens betydelse för läsbarheten genom att titta på förekomsten av kausala uttryck i läroböcker i SO-ämnena, försvåra för läsaren att få en djupare förståelse och ett meningsfullt intryck av texten (Reichenberg 2000:82).

3.1.7 Röst

Den andra variabeln som Reichenberg bearbetade sina texter med är det hon benämner *röst*, vilket inbegriper begreppen *activity*, *orality* och *connectivity*, på svenska översatt som *dynamik* resp. *talspråklighet* och *närhet* (Reichenberg 2000: 86ff.).

Kännetecknande för en *dynamisk* text är användningen av konkreta aktivitetsverb i aktiv form, och undvikandet av satsförkortningar och vaga och obestämda subjekt. Även Platzack har i sina undersökningar kommit fram till att aktiv form gagnar läsbarheten. Han menar dock att meningar med verb i passiv form inte alltid behöver vara svårare, utan att det bara gäller när den semantiska relationen mellan subjekt och objekt är oklar, dvs. när det inte tydligt framkommer vem/vad som är subjekt resp. objekt (Platzack 1974:15).

En text med röst uppvisar även *talspråkliga drag*. Reichenberg är emellertid noga med att påpeka att närmandet till talspråket inte får ske ohämmat, eftersom ett sådant närmande riskerar att få en motsatt effekt och försämra läsbarheten (Reichenberg 2000:87). Vidare kännetecknas en text med röst av inslag av dialog, korta fundament och löst sammansatta partikelverb. Ur en andraspråksläsares perspektiv kan emellertid just dessa löst sammansatta partikelverb försvåra läsningen.

Att splittra upp verb är en företeelse typisk för svenskan och andra germanska språk och således något nytt för de flesta andraspråksinlärare. Att se att två ord som ibland är placerade långt ifrån varandra hör ihop är inte det enklaste. Vidare är det viktigt att vid ordval ha i åtanke att inte alltid samma ord är lätta respektive svåra för andraspråksläsare som för förstaspråksläsare. Vissa längre internationella ord kan anses lätta, medan andra korta, ”enkla” ord kan vålla andraspråksläsare problem (se Enström 2004:187f.; Enström 1994:116).

När det gäller det tredje kännetecknet på röst, *närhet* mellan läsare och text, skapas detta genom att texten vänder sig direkt till läsaren, synliggör författaren, låter personerna ”tänka högt” och även genom att texten innehåller vissa känslomässiga uttryck.

För att få fram i vilken mån röst och kausalitet inverkar på läsförståelsen använde Reichenberg i sin undersökning fyra olika textversioner: en originalversion, en kausalitetsversion, en röstversion och en röst-kausalitetsversion. Såväl första- som andraspråks elever undersöktes. Resultaten visade att de bearbetade versionerna hade positiv inverkan på båda dessa grupper, dock med viss variation. Kausalitet ökade visserligen förståelsen hos andraspråks eleverna, men inte i den utsträckning som hade väntats. Troligtvis berodde det på att denna version hade kvar vissa svåra ord och långa, syntaktiskt komplicerade meningar. För att nå bästa resultat räcker det inte med enbart ökad kausalitet, utan även röst bör tillfogas. Särskilt gynnsam för andraspråks elever visade sig också den text vara som innehöll en kombination av både röst och kausalitet. Inga signifikanta skillnader i läsförståelse mellan förstaspråks- och andraspråks elever kunde urskiljas för denna version, vilket tyder på att man genom att bearbeta texter med de språkliga variablerna röst och kausalitet kan höja andraspråks elevers förståelse till nästintill samma nivå som förstaspråks elevers (Reichenberg 2000:156f).

3.2 Röst och kausalitet i läroboksspråk

Hur ser då språket ut i våra läroböcker? Om detta, och då inte minst om just läsbarheten i läroboksspråk, handlar boken *Läroboksspråk*. I ett av bokens kapitel behandlas utvecklingen av språket i lärobokstexter i historia (Sandqvist 1995). Även Reichenberg (2000:55ff.) tar upp läroboksspråket till diskussion och riktar kritik mot den riktning detta språk har tagit. Läroböckerna i historia har nämligen gått från att ha

bestått av texter präglade av närhet mellan läsare och text där direkt tilltal, inslag av dialog, utrop, frågor, synliggörande av författaren, inslag av muntliga uttryckssätt etc., var vanligt förekommande, till rent faktaspäckade och mer distanserade texter. Äldre läroböcker¹, vars syfte i större utsträckning var att engagera och väcka intresse, uppvisar alltså högre frekvens av de drag som anses främja förståelsen för andraspråkselever och som av Reichenberg benämns *röst*.

Reichenberg riktar även kritik av ett annat slag mot dagens läroböcker i historia, en kritik rörande avsaknaden av kausalitet. I och med att texterna markant förkortats, har de explicita orsakssambanden fått stryka med. Dagens faktaspäckade och faktauppradade texter lider brist på förklaringar och sammanbindande resonemang, och orsakssambanden framkommer inte tillräckligt tydligt, menar Reichenberg (2000:64).

Hur förhåller det sig då med lärobokstexter specialskrivna för andraspråkläsare, karaktäriseras dessa av riklig och tydligt uttryckt kausalitet? Enligt Reichenberg finns det studier, bl.a. av den sydafrikanske läsbarhetsforskaren Pretorius (se Reichenberg 2000:39), som visar att lärobokstexter som är anpassade för andraspråkselever har en lägre grad av explicit kausalitet jämfört med motsvarande texter för förstaspråkselever. Detta leder till att andraspråkläsaren tvingas att inferera, dvs. läsa mellan raderna och dra egna slutsatser, i större utsträckning. Detta kan ställa till svårigheter för andraspråkläsare eftersom infererandet bygger på såväl lingvistiska som kulturspecifika bakgrundskunskaper.

3.3 Språkrådet

Språkrådet (tidigare *Klarspråksgruppen*) är det myndighetsorgan som ansvarar för språkvården i Sverige, och bl.a. har i uppdrag att stödja och inspirera svenska myndigheter till att skriva sina texter på ett vårdat, enkelt och begripligt språk. Förutom att framhålla vikten av bl.a. informativa rubriker, sammanfattningar och logiska stycke-indelningar, rekommenderar de användning av sambandsord (s.k. kausalitetsmarkörer), aktiva verb istället för passiva och av verbfraser istället för substantiveringar. De anser vidare att man bör variera meningslängden, skriva personligt och presentera informationen ur läsarnas perspektiv (Språkrådet 2007). Detta stämmer väl överens med

---

¹ Exempel på läroböcker av detta slag är Grimberg och Selma Lagerlöfs klassiker om Nils Holgersson (Reichenberg 2000:59f.).

de faktorer som enligt Reichenberg och Platzack bidrar till att öka texters läsbarhet.

3.4 Centrum för lättläst

Centrum för lättläst är en organisation som på uppdrag av regeringen arbetar med att producera lättlästa tidningar och böcker. Mest kända är de för sina så kallade *LL-böcker* och för nyhetstidningen *8 Sidor*. En lättläst, och därmed läsbar, text är enligt Centrum för lättläst en text där innehållet är konkret och följer en logisk tankegång och där texten är berättad på ett personligt sätt så att den får en tydlig avsändare med en egen röst. Vidare ska texten inte ta förkunskaper för givna utan vara skriven med enkla, korta ord och korta meningar. Endast ett fåtal bisatser ska användas. Centrum för lättlästs skrifter riktar sig inte främst till andraspråkläsare utan ”till begåvningshandikappade och människor som av olika anledningar har lässvårigheter eller är otränade läsare” (Centrum för lättläst 2007). Deras böcker, och framför allt tidningen *8 Sidor*, läses emellertid i stor utsträckning även av invandrare.

Ovanstående läsbarhetsfaktorer, som av Centrum för lättläst rekommenderas för att göra en text mer läsbar, stämmer i stort väl överens med tidigare nämnda forskningsresultat. Som poängterats av såväl Platzack (1974:111ff.) som Reichenberg (2000:106f.) är korta ord och meningar emellertid inte alltid fördelaktiga för läsförståelsen utan kan till och med försvåra läsningen, eftersom utelämnandet av bisatser och kausala konnektiver leder till tankehopp och försvårar förståelsen.

Centrum för lättläst har fått en del kritik just för att i alltför stor grad betona korta meningar på bekostnad av orsakssamband. Enligt Ann-Marie Lindman på Centrum för lättläst ger de därför inte längre ut den skrift som de tidigare använde sig av, vilken bl.a. innehöll råden att förkorta alla meningar och att ta bort alla kausala sambandsmarkörer (Lindman 2004-03-15).

4 Material

Det material som undersökningen utgått från är valda texter ur *Sverige – en pocketguide. Fakta, tips och råd till nya invandrare*. Denna skrift finns i två olika versioner – i original och på lätt svenska – och ges ut av Integrationsverket. Boken har som syfte att informera om livet i Sverige och tar upp allt från svensk historia och politik till svenska seder och bruk. Den skickades tidigare automatiskt till alla som fått svenskt uppehållstillstånd men får nu beställas via Integrationsverket. Förutom på svenska och på lätt svenska finns den även på arabiska, engelska, franska, ryska och serbiska/bosniska/kroatiska. Av språkliga skäl väljer man som nyanländ invandrare att läsa information om Sverige på sitt hemspråk. Eftersom boken dock saknas på många språk och dessutom används mycket inom sfi-undervisning, har den stor spridning bland svenska andraspråksinlärare (Integrationsverket 2007), vilket ligger till grund för mitt val av material.

Ur *Sverige – en pocketguide* har jag valt ut två texter: en som behandlar stormaktstiden och en om 1800-talet. Valet av texter vållade mig stora problem, eftersom förförståelsen är en viktig faktor att räkna med. Efter samtal med undervisande lärare framkom att mina informanter (se 5.2) inte läst något om Sveriges historia på kursen, varför detta område borde vara ett av de områden som eleverna hade minst förförståelse om. Man måste dock ha i beräkning att det i gruppen kan tänkas finnas någon eller några elever med ett stort intresse för och kunskap om just detta område.

5 Metod

I min undersökning har jag huvudsakligen utgått ifrån en analytisk metod och gjort jämförande textanalyser. Som komplement till dessa genomför jag även en empirisk undersökning, eftersom jag inte anser det vara tillräckligt att enbart utifrån textanalyser dra slutsatser om läsbarhet. Denna del utgör dock en mindre del av undersökningen, och är alltså snarast ett komplement till textanalyserna.

5.1 Analytisk undersökning

Målet med den analytiska undersökningen har varit att mäta och jämföra läsbarheten hos texter i nämnda informationsmaterial. Som framgått av forskningsbakgrunden är det många faktorer som påverkar en texts läsbarhet. Medan några av dessa faktorer är provade främst på förstaspråkläsare, har andra visats öka läsförståelsen hos just andraspråkläsare. Även förstnämnda faktorer borde emellertid leda till att läsförståelsen ökar hos andraspråkläsare. Av de faktorer som redogörs för i teoridelen har jag valt att undersöka följande sju:

- Texternas LIX-värde
- Förekomst av kausalitet
- Förekomst av röst
- Förekomst av textbindning (här konnektiv-och inferensbindning)
- Nominalkvot/ förekomst av substantiveringar
- Förekomst av vänstertyngd
- Förekomst av bisatser

5.2 Empirisk undersökning

I den empiriska undersökningen lät jag ett antal informanter läsa samma texter som analyserats. Informanterna delades upp i två lika stora grupper, där jag lät den ena gruppen läsa originalversionen och den

andra gruppen läsa den lättlästa versionen. Därefter fick informanterna svara på ett antal frågor till texten, frågor som rörde såväl deras förståelse som deras intryck av texten. Enkäten var anonym, men jag frågade efter ålder, kön och utbildningstid i Sverige. I denna undersökning togs ingen hänsyn till läshastighet.

Att utforma läsförståelsefrågor är inte helt enkelt och det är viktigt att frågorna är väl genomtänkta och ställda på ett sätt som gör att man verkligen får svar på det man är intresserad av att veta. Man kan antingen använda sig av öppna frågor eller stängda frågor såsom flervalsfrågor och ja/nej-frågor. Ett tredje alternativ är ett s.k. Cloze-test, ett luck-test (Lagerholm 2005:38f.). I min undersökning valde jag att ställa öppna förståelsefrågor på textens innehåll, vilket krävde att informanterna formulerade egna svar. Frågorna bestod av några få rent textkontrollerande frågor, medan de flesta fordrade att informanterna själva drog slutsatser och formulerade svaren. Några av frågorna var ställda på ett sätt så att de rörde kausalitet och någon fråga rörde även inferens.

I de frågor som gällde informanternas intryck av texten var svaren enklare att utläsa. Sex olika alternativ gavs, från ”mycket lätt” till ”mycket svårt”. Hur de själva uppfattar texten är nämligen inte helt oviktigt. Enligt Kulbrandstad (2003:219) är det inte ovanligt att andraspråksläsare har en alltför stor tilltro till sin textförståelse, något som kan leda till att de blir mindre aktiva än de borde vara i förståelseprocessen. Det kan alltså vara av intresse att se om resultatet på innehållsfrågorna överensstämmer med hur informanternas själva uppfattar texten. Är det exempelvis så att en informant som har många rätt på innehållsfrågorna har svarat att den var mycket lättläst och vice versa?

För att man ur en empirisk undersökning ska kunna dra generella slutsatser krävs ett stort antal informanter. Då det inom ramen för en C-uppsats inte är praktiskt genomförbart kan man ändå genom en kvantitativ studie få fram *vissa* tendenser. Min avsikt var att i den empiriska undersökningen använda mig av ett 30–40-tal informanter fördelade på två grupper. Teori och praktik går emellertid inte alltid hand i hand, och det faktiska antalet informanter som jag vid undersökningstillfället hade att tillgå uppgick endast till 10. Jag beslöt mig trots detta att genomföra undersökningen, väl medveten om att antalet definitivt är för litet för att kunna användas som underlag till några generella slutsatser.

Informanterna bestod av en grupp akademiker med läkar- eller sjuksköterskeexamen från sitt hemland. Gruppen läste svenska vid

Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet och hade kommit långt i sina svenskstudier. För att en undersökning av detta slag ska anses pålitlig är det av största vikt att gruppen som undersöks är så homogen som möjligt. De faktorer som man vill bortse från ska alltså vara så lika som möjligt. Antalet informanter som svarade på enkäten uppgick alltså till 10. Av dessa var 6 kvinnor och 4 män i åldrarna 26 till 46 år. Jag bad inte om uppgifter om deras modersmål eller nationalitet, men gruppen bestod av såväl sydostasiater och européer som personer från Mellanöstern. Tiden som de läst svenska varierar mellan 5 månader och 3 år. Vid en första anblick tycks denna grupp långt ifrån homogen. De har emellertid alla en akademisk examen inom vården och behärskar alla engelska. Och enligt ansvarig lärare har de kommit ungefär lika långt i sin språkutveckling. Att hitta en helt homogen grupp är inte enkelt, och detta var den mest homogena grupp som för tillfället fanns tillgänglig.

Till sist är det ändå viktigt att påpeka att trots att man försökt eliminera vissa faktorer genom att ha så homogena grupper som möjligt måste man ha i åtanke att ingen objektiv empirisk undersökning kan bli *helt* objektiv. Subjektiva faktorer såsom motivation, förförståelse, språklig och kulturell bakgrund etc. spelar, mer eller mindre, roll (se Reichenberg 1995:35).

6 Resultat och analys av textanalyserna

I detta kapitel redovisas och diskuteras de resultat som jag kom fram till då jag undersökte ett antal olika faktorer av betydelse för läsbarheten.

6.1 LIX-värde

Den lättlästa versionens LIX-värde är 30. Originalversionens LIX-värde 36. Enligt Björnssons (1968:89) skala hamnar bägge texterna i kategorin *lätt*, den lättlästa till och med på gränsen till *mycket lätt*.

Enligt LIX-beräkningen har båda texterna korta meningar och är således lättlästa. Och med LIX-beräkningens mått är också den bearbetade texten just vad den utger sig för att vara i förhållande till originalversionen: på lätt svenska. LIX-mått 30 jämfört med 36 styrker detta.

Vad gäller meningslängden visar ju, som tidigare nämnts, Platzacks undersökning att en text med en genomsnittlig meningslängd på 13 ord är lättare än en text med en genomsnittslängd på 9 ord (Platzack 1974:113ff.). Intressant är då att jämföra dessa båda texters genomsnittliga meningslängd och ställa dem i förhållande till Platzacks resultat. Den lättlästa versionen uppvisar ett genomsnitt på 8.4 ord per mening, medan originalversionen ligger på nästan det dubbla, på 15.2.

Som framkommit har mycket kritik riktats mot LIX-beräkningar eftersom sådana har ansetts som ett alltför opålitligt mätredskap. Som isolerad läsbarhetsformel säger det kanske inte särskilt mycket. Jag tycker ändå att LIX-värdet är berättigat att ha med i analysen, som ett hjälpmedel bland andra, då det tillsammans med andra faktorer bidrar till en större helhet och mer komplett bild.

6.2 Nominal-/verbalstil

Graden av nominal gentemot verbal stil har jag undersökt genom att räkna antalet substantiveringar som skulle kunna bytas ut, och genom att beräkna nominalkvoten i respektive text.

6.2.1 Förekomst av substantiveringar

I den lättlästa versionen finns inga substantiveringar som kan bytas ut mot verbfraser.

I originalversionen finns 4 substantiveringar som kan bytas ut mot verbfraser: *förlusten* (förlorade), *självständighet* (vara självständig), *inträffade förändringar* (förändrade/s), *låg i krig* (krigade)

6.2.2 Nominalkvot

Graden av informationstäthet brukar räknas ut med måttet *nominalkvot* (NQ) där man delar antalet substantiv, prepositioner och particip med antalet pronomen, adverb och verb. Ju fler verb etc. desto mer talspråklig stil, ju fler substantiv etc. desto mer skriftspråklig och formell stil (se exv. Melin & Lange 2000:48; Cassirer 2003:60). Nominalkvoten för den lättlästa texten ligger på 0.95 och för originaltexten på 0.94.

Få är de exempel på substantiveringar som förekommer såväl i den lättlästa versionen som i originalversionen. Inga fall i den lättlästa jämfört med 4 i originalversionen är ändå en tydlig skillnad.

Enligt Melin & Lange (2000:48) ligger "normalvärdet" för NQ på 1.0, alltså lika stor andel verb etc. som nomen etc. Här ligger exempelvis läroböcker för högstadiet och morgontidningar. Runt 0.6 brukar ett personligt brev ligga och 4–5 är extremt högt och mycket ovanligt i längre texter. Intressant nog är den lättlästa texten den som uppvisar högst nominalkvot. Skillnaden är marginell, men resultatet borde enligt lärbärforskningsforskningen pekat i en annan riktning. Anledningen till denna lilla skillnad mellan versionerna är med största säkerhet att originaltexten redan uppvisar tydliga verbala drag. Det kan dock diskuteras om det ändå inte skulle ha gått att göra skillnaden mellan de olika versionerna något större.

NQ för de analyserade texterna ligger nästan lika högt som för morgontidningar. Detta förvånar mig, eftersom de undersökta texterna enligt mig ger ett mycket mer verbalt och vardagligt intryck. Kan förklaringen möjligen ligga i att andelen substantiv inte säger allt utan att man även måste se till substantivens art? I huvudsak ”enkla” substantiv såsom *Sverige* används nämligen i hög grad. Detta tycker jag tyder på att man inte ska sätta alltför stor tilltro till dessa mätverktyg, i alla fall inte som isolerad företeelse, utan att de behöver kompletteras.

6.3 Vänstertyngd

För att få fram en texts vänster/högertyngd räknas antalet ord före huvudsatsernas finita verb ihop, varefter de delas på antalet meningar i texten. De finita verbens genomsnittsplacering i den lättlästa versionen är som tredje ord i meningen. I originalversionen kommer de lite senare, genomsnittstalet för deras placering blir där 3,6.

Den lättlästa texten, där det finita verbet kommer redan som tredje ord, uppvisar en tydlig högertyngd, vilket är positivt för läsbarheten. För som Platzacks (1974:85) undersökningar visar, blir en text svårare ju längre fundamentet är, då mycket information måste tolkas innan den funktionella betydelsen framkommer. I den lättlästa texten är alltså det tredje ordet i genomsnitt det finita verbet. I huvuddelen av meningarna kommer emellertid det finita verbet redan så tidigt som på andra plats, men ett fåtal meningar där det inte kommer förrän på nionde, tionde plats bidrar till att höja den genomsnittliga siffran. Intressant att notera är den marginella skillnaden mellan de båda texterna. Man kunde tänka sig att en omarbetad text borde skilja sig med åtminstone något större tal. Här uppvisar originaltexten emellertid redan så liten vänstertyngd att det vore nästintill omöjligt att flytta bak det finita verbets placering i den lättlästa versionen.

6.4 Bisatser

TABELL 1 *Bisatser*

	L-versionen	O-versionen
Totalt antal meningar	61	41
Antal meningar med bisatser	20	26
Antal meningar med bisatser i %	33	63
Antal meningar med samordnade bisatser	1	3
Antal meningar med underordnade bisatser	19	23
Antal insprängda bisatser	0	3
Antal bisatser av 1:a graden	16	23
Antal bisatser av 2:a graden	3	6
Antal bisatser av 3:e graden	1	0

Exempel på olika grader av bisatser (i den lättlästa versionen)

1:a graden: *Han dog i en strid **som** kallas slaget vid Lützen.* (r.12)

2:a graden: *En del tycker **att** han var en stor krigare, **som** försvarade Sveriges storhet och krigade mot Ryssland.* (r.17)

3:e graden: *Andra tycker **att** han var en förlorare **eftersom** Sveriges stormaktstid tog slut **när** han var kung.* (r.19)

Exempel på insprängda bisatser (i originalversionen)

*Till landet hörde inte bara Finland, **som hade varit en del av Sverige i flera hundra år**, utan också många andra områden som erövrats genom krigståg* (r.5).

*Danmark, **som idag är en god vän och granne till Sverige**, var förr ofta ett fiendeland* (r.24).

*Förlusten gjorde att Finland, **som länge utgjort en del av Sverige östra del**, måste överlämnas till Ryssland* (r.46).

Vid jämförelse mellan den lättlästa versionen och originalversionen märks en tydlig skillnad vad gäller andelen meningar med bisatser; 33% av det totala antalet meningar jämfört med 63%. Det räcker emellertid inte att se endast på andelen bisatser utan man måste även se till vilka slags bisatser det rör sig om och till deras grad av underordning och deras placering. I den lättlästa versionen är bisatserna främst enkla, och i den mån det kommer flera, radade efter varandra. Inga exempel på insprängda bisatser förekommer, vilket i läsforskningen anses som positivt, eftersom läsaren då snabbare kommer till meningens

huvudinformation. Särskilt viktigt är detta för andraspråkläsare, vilka ofta saknar bakgrundsinformation och inte behärskar alla ord i texten. I originalversionen däremot förekommer det tre exempel på insprängda bisatser.

Vad gäller graden av bisatser är det intressant att notera att det enda exemplet på en bisats av tredje graden som förekommer hittas i den lättlästa versionen:

Andra tyckte

- a) att han var en förlorare
- b) eftersom Sverige stormaktstid tog slut
- c) när han var kung (r.19).

Dessa underordnade bisatser är emellertid korta och radade efter varandra i en logisk följd, så frågan är om en mening av detta slag automatiskt behöver vara svårare än följande mening med en samordning av två bisatser av första graden?

Man vet också vem mördaren var och varför han mördade kungen (r.31).

Jämfört med den lättlästa versionen har originalversionen fler bisatser av andra graden och en skillnad märks även i meningarnas komplexitet. Delvis beror detta på inskotten, men även på att bisatserna inte i samma utsträckning är radade efter varandra, och på de längre meningarna. Jämför ovanstående mening av tredje graden från den lättlästa versionen med följande från originalversionen:

Mördaren kan isåfall ha betalats av någon eller några som ville ha mer makt genom att få kungen ur vägen, eller som ville ha slut på det krig som Sverige ändå verkade förlora (r.29).

Vad som skett vid bearbetningen är att man följt det råd som ibland ges, nämligen att korta ner meningarna, vilket således lett till att antal bisatser minskats och antalet meningar ökats. I det här fallet har det emellertid skett på bekostnad av en jämn rytm och variation i meningslängden och snarare försämrat läsbarheten (jfr. 3.1.1).

Vad gäller sambandet mellan kausalitet och bisatser har det redan behandlats, men nämnas kan här endast kort att det inte alltid är enkelt att finna balansen mellan få bisatser och hög grad av kausalitet, eftersom det ofta är just i bisatser som orsakssambanden framkommer. Ett sätt, som delvis tillämpats i den lättlästa versionen, är att omvandla en kausalitetsbisats till en huvudsats som inleds med ett konjunktionellt, kausalt adverb, t.ex. *därför*.

6.5 Textbindning

Av de textbindningsmekanismer som nämns i 3.1.5 är det främst konnektivbindningar och referensbindningar av typen inferens som jag har undersökt. Vilka satskonnektiver som förekommer i den lättlästa respektive originaltexten redovisas i 6.5.1 och förekomsten av inferensbindningar i respektive text i 6.5.2. Min undersökning innefattar även de konnektiver som förekommer mellan elliptiska satser, dvs. en typ av satsförkortning, såsom i meningen *Gustav III ville öka kungens makt och [han ville] minska adelns makt* (r.32, lättläst version).

6.5.1 Konnektivbindningar

TABELL 2 *Konnektivbindningar*

Bindningstyp	Lättläst version	Originalversion
Kausala	därför(3st), eftersom	så(2st), eftersom, därför
Additiva	också(7st), och(4st)	och(8st), också(8st), eller(2st)
Adversativa/Komparativa	men(2st), istället, än	istället(2st) än, men, däremot
Temporala	idag(6st), då(3st), fortfarande(2st), när(3st), efter det, snart	idag(4st), idag(3st), nu(2st), än, sedan, då dess, fortfarande, förr, när

Ingen skillnad märks i antalet kausala konnektiver mellan de båda versionerna (För utförligare diskussion om kausalitet se 6.6).

Vad gäller de temporala bindningarna förekommer ett flertal i båda texterna, något som inte är oväntat då det handlar om en berättande text (se Nyström 2001:147). Ingen skillnad märks i antal mellan de båda versionerna. Vad som ska räknas till temporala konnektivbindningar är emellertid inte alltid helt enkelt att avgöra. Vid ovanstående beräkning har tagits hänsyn till dels rena satskonnektiver av typen konjunktioner, subjunktioner och konjunktionella adverb, men även vissa bindningar i form av adverb som egentligen kunde hamna i gruppen referensbindningar (exv. *idag, då*). Om man vidgar perspektivet ännu mer och

räknar även andra uttryck som syftar på tid och har textbindande funktion, t.ex. temporala bindningar av typen referensbindning (*1600-talet, från den här tiden, 1905* etc.) finns sammanlagt 24 temporala bindningar i den lättlästa versionen och 23 i originalversionen.

Vid bearbetningen av texten har man alltså inte minskat, utan snarare ökat antalet tidsmarkörer. Endast vid ett tillfälle har man tagit bort en markör som fanns i ursprungstexten, något som här emellertid försämrar förståeligheten. I meningen *Det var fred i Sverige efter många krig* (r.52) kan det av sammanhanget vara svårt att förstå när denna fred kom till. I en annan mening i den lättlästa versionen är å andra sidan en tidsmarkör utsatt som saknas i originalversionen: ”En känd svensk kung *från den här tiden* [min kurs] är Gustav II Adolf” (r.10). Att tidsmarkörerna inte minskat i den bearbetade versionen är som sagt fördelaktigt. En markör är emellertid ingen stor ökning och det kan diskuteras om man inte kunde ha ökat de temporala markeringarna än mer i syfte att förtydliga sambanden. Uppvuxen med svensk skolgång har man, förhoppningsvis, en någorlunda kronologisk kännedom om en text i ämnet svensk historia, men hos andraspråksläsare saknas detta av naturliga skäl ofta.

Vad gäller de additiva konnektiverna är deras antal stort, något som är vanligt i en berättande, beskrivande text (se exv. Nyström 2001: 147). En markant skillnad märks mellan de båda texterna (18 resp. 11). Visserligen är originalversionen något längre än den lättlästa, men förklaringen till den stora differensen går inte enbart att finna här, utan beror främst på att man vid bearbetningen förkortat meningarna. Sammanfattningsvis angående konnektiverna märks, förutom vid de additiva, således ingen direkt skillnad.

Vid analys av konnektivbindningar räcker det inte att se till antalet konnektiver utan även en mer kvalitativ analys behövs. En text blir inte automatiskt mer sammanhängande av många bindningar, utan dessa måste vara bra och relevanta. Exempel på mindre bra syftningar, t.ex. med alltför långt avstånd, eller allmänt långsökta och onaturliga kopplingar, förekommer i båda texterna. Ingen större skillnad dem emellan vad gäller antal märks. För exempel se nedan:

Under 1800-talet genomfördes också jordreformer. Man delade upp de gamla byarna i flera gårdar. De här reformerna kallas för ”skiften”. Riksdagen bestämde att alla barn skulle gå i skola. Skolan kallades folkskola och var gratis.

Industrin började *alltså* [min kurs.] utvecklas under den här tiden (r.64, lättlästa versionen).

Än idag vet man inte om kungen skjöts ihjäl av de norska trupper som svenskarna stred emot, eller om han mördades av någon från den egna sidan. Mördaren kan *i så fall* [min kurs.] ha betalats av någon eller några som ville ha mer makt[...] (r.29, originalversionen).

6.5.2 Inferensbindningar

Beträffande inferensbindningen är denna bindningstyp mycket vagare än konnektivbindningarna och inte alltid så enkel att fastställa. Det gäller att utifrån förförståelse dra slutsatser för att kunna se samband i texten. Förutom ett antal ställen i den lättlästa versionen där utsatt kausalbindning saknas (se nedan under 6.6), finns det få exempel i texten där man tvingas inferera. Egentligen finns endast ett tydligt ställe:

Under 1800-talet genomfördes också jordreformer. Man delade upp de gamla byarna i gårdar. De här reformerna kallas för "skiften". Riksdagen bestämde att alla barn skulle gå i skolan (r.59, lättlästa versionen).

Under 1800-talet inträffade också andra stora förändringar. En serie jordreformer genomfördes, och de gamla byarna delades upp så att gårdarna i stället kom att ligga utspridda var och en för sig. De här reformerna kallades "skiften". En annan lag slog fast att alla barn skulle gå i skola [...] (r.64, originalversionen).

Såväl i originalversionen som i den lättlästa tvingas man till inferens, dock framkommer sambandet mer tydligt i originalversionen. Har man inga förkunskaper om folkskolereformen kan denna mening vara svår att koppla till tidigare mening. Vid analyserande och bearbetning av texter är det viktigt att urskilja vad som är kulturspecifikt och vad som är allmänt. Å ena sidan får man vid bearbetning av en text inte ta allting för självklart, eftersom vi alla har olika referensramar, utan man bör istället förtydliga vaga kopplingar. En anpassad text får å andra sidan inte förtydligas i den grad att den blir löjligt övertydlig.

6.6 Kausalitet

För att få fram textens grad av kausalitet har jag använt mig av den metod som Reichenberg (2000:104f.) använder sig av i sin undersökning. Det är samma metod som Melin (1995:114f.) använder då han räknar ut logiska bindningar i läroböcker och den innebär att man dividerar antalet explicita uttryck för kausalitet – konjunktioner,

subjunktioner, konjunktionella adverb etc. – med det totala antalet satser i texten. Som sats räknas förutom alla fullständiga satser (dvs. huvud- och bisatser) även infinitivfraser.

TABELL 3 *Explicit kausalitet*

	Antal	Antal satser	Grad av explicit kausalitet
Lättläst version			
eftersom, därför att, därför att, därför	4	86	4,7%
Originalversion			
så, eftersom, vilket gjorde, så att, förlusten gjorde att, så, därför, för att	8	81	9,9%

Vad betyder då procentsatserna 4.7 resp. 9.9? För att dessa siffror ska få någon slags betydelse behöver de relateras till liknande undersökningar. Jag har här valt att jämföra med Reichenbergs resultat om kausaliteten i olika versioner av lärobokstexter. Hennes originalversioner uppvisade 17,1 % respektive 9,0 % av explicit kausalitet. Efter bearbetning uppgick graden till hela 35,8 % respektive 22,9 % (Reichenberg 2000:105). Jämfört med dessa mått är alltså 4.7 % och 9.9 % tecken på en låg, ja t.o.m. mycket låg, grad av explicit kausalitet, vilket kan leda till att den som läser dessa texter kan ha svårigheter med att förstå orsakssambanden.

Enligt min beräkning uppvisar originaltexten betydligt högre, ja dubbelt så hög, explicit kausalitet som den lättlästa. Den beräkning av kausala sambandsmarkörer som redovisades i 6.5.1 visade emellertid ingen direkt skillnad mellan de båda texterna. Att de båda beräkningarna ger så olika resultat kan förklaras med att jag i det första fallet endast räknade de rena satskonnektiverna medan jag nu såg kausaliteten ur ett vidare perspektiv och även tog med andra uttryck som i praktiken signalerar orsak–verkan (ex. *förlusten gjorde*). Att endast räkna de rena satskonnektiverna ger alltså en alltför snäv och inte rättvis bild.

Vad gäller den implicita kausaliteten är det inte heller här helt enkelt att avgöra vad som ska räknas. I den lättlästa versionen förekommer åtminstone sju fall av tydlig utelämning av orsakssamband. Som exempel kan nämnas meningen på rad 32–33: *I början av 1800-talet förlorade Sverige ett krig mot Ryssland. Sverige måste ge Finland till Ryssland.* Övriga exempel återfinns på rad 13–14, 43–44, 52–53, 53,

53–54, 54. I originalversionen återfinns endast ett tydligt exempel på implicit kausalitet: ”[...] och jorden räckte inte längre åt alla. Somliga flyttade till städerna [...]” (r.59).

En texts kausalitet, hur tydligt orsak och verkan framkommer, beror emellertid inte enbart på om kausala konnektivbindningar är utsatta eller inte. Exempelvis kan nämnas meningarna på rad 26–28 i den lättlästa texten. Trots att här finns två utsatta kausala konnektiv-bindningar (*därför att*) framkommer sambandet tydligare i original-versionen (r.27–29). En text kan alltså ha en otydlig koppling trots explicita markörer, och vice versa. Men även om explicita orsaks-markörer inte betyder allt, säger förekomsten av sådana ändå någonting och visar i en tydlig riktning att den lättlästa varianten har betydligt färre explicita markörer än originalversionen.

En annan aspekt som är viktigt att ta i beaktande är *hur* de explicita kausalitetsmarkörerna tar sig uttryck. Om de utgörs av subjunktioner och alltså inleder bisatser i en hypotaktiskt uppbyggd mening eller ej är av betydelse för läsbarheten. Som nämnts rekommenderas att inte använda sig av långa meningar med många bisatser vid en lättläst text. Hur går då detta ihop med kausaliteten, vilken inte så sällan uttrycks just i bisatser? Annorlunda uttryckt: hur ska man få ihop kortare meningar med tydliga orsakssamband? Enligt Reichenberg (1998:16) behöver bearbetad text och kortare meningar inte automatiskt betyda att man tar bort alla bisatser och orsakssamband, vilket till stor del skett i den lättlästa versionen i mitt material. Ett sätt att skriva korta meningar med en kausalitetsmarkör och samtidigt undvika bisatser är att inleda meningen med just en kausalitetsmarkör i form av ett konjunktionellt adverb. Detta förekommer vid några enstaka tillfällen i såväl den lättlästa som i originalversionen, t.ex. *Därför blev adeln kungens fiende* (r.33, lättläst version).

Den bearbetade versionen med färre orsaksmarkörer är lite längre än originalversionen. Detta mönster uppvisas ofta i texter som bearbetats för att bli mer lättlästa. Så är det alltså även i detta fall: den bearbetade versionen består av 623 ord och originalversionen av 513. Enligt Reichenberg (2000) är denna förkortning emellertid missvisande och en omarbetad text bör, tvärt emot vad man alltså kunde föreställa sig, vara lite *längre* än originalet, bl.a. för att tydligare klargöra just samband. Denna studies text följer alltså, med en minskning på över hundra ord, inte denna rekommendation.

Hur stor del explicita orsaksmarkörer skall det då vara i en bearbetad text? På detta finns inget enkelt svar, utan det rör sig till stor del om en balansgång, och det varierar efter en texts genre. Som Reichenberg

påpekar får man självklart inte hamna i det dike där alltför mycket lämnas utsagt. Särskilt gäller detta andraspråkselever, vilka inte alltid har lika stor förförståelse som elever med svenska som modersmål. En text får å andra sidan inte vara alltför explicit och övertydlig. Detta får den bara att framstå som tråkig och rentav löjlig. Frågan är alltså om det behövs explicita satskonnekationer där sambanden av sammanhanget ändå framgår mycket tydligt och där textens innehåll presenteras i en ”naturlig” ordning.

Just sammanhanget och orden runtomkring tror jag är av mycket stor vikt. Förstår en läsare de omkringliggande orden förstår de troligen även texten utan satskonnekationen. Men om de inte förstår alla orden, vilket många andraspråkläsare inte gör, kan med stor sannolikhet en satskonnekation vara behjälplig, eftersom denna tydligt signalerar vilket samband som råder. Viktigt är bara att man då tänker på valet av konnektiv. *Emedan* och *alldenstund* vållar antagligen problem, och en mening med dessa blir inte automatiskt lättare bara för att den innehåller orsaksmarkörer – dessa måste vara begripliga, något som också Reichenberg (1998:30) betonar.

6.7 Röst

Som tidigare nämnts karaktäriseras en text med röst av verb i aktiv form, talspråkliga drag och närhet mellan läsare och text.

6.7.1 Aktiv form

Den lättlästa versionen innehåller 8 verb i passivform:

behövdes, genomfördes, kallas (3st), kallades, utvecklas (2st)

Originalversionen innehåller 14 verb i passivform:

betalats, byggas, byggdes, delades upp, erövrats, genomfördes, kallas (3st), mördades, räknas till, skjöts ihjäl, slogs, överlämnas

Att avgöra vad som räknas till ett stort eller litet antal av en företeelse i en text är inte alltid helt lätt, och mig veterligen finns ingen läsbarhetsformel liknande LIX vad gäller verb i passivform. En markant minskning är i alla fall gjord i den omarbetade versionen eftersom man minskat de passiva formerna från 14 till 8. Det märks även en skillnad beträffande valet av verb. Av den lättlästa versionens 8 passiver utgörs hälften av olika former av verbet *kallas*, ett passivt verb som nog får

räknas till ett av de vanligare och enklare. Dessutom kan det diskuteras om *kallas* överhuvudtaget ska betraktas som passivum eller om det snarare bör klassas som ett deponens. Det är i alla fall ett gränsfall. Frågan kvarstår om 8 verb i passivform ändå är ett alltför stort antal och om man skulle kunna ersätta dessa med andra ord, förslagsvis ett *man*, för att bidra till ett mer talspråkligt uttryckssätt. Exempelvis: *Under 1800-talet genomförde man också reformer* (r.57), *Man behövde också vägar, järnvägar och kanaler* (r.65). Att genomgående byta ut alla passivformer mot en konstruktion med *man* tror jag emellertid inte är att rekommendera, eftersom det kan ge ett alltför klumpigt intryck. Dessutom kan ordet *man* lätt missförstås. Dock skulle i denna text flera passivformer utan större problem kunna ersättas.

Här finns inte utrymme för någon djupare diskussion om passiva formers svårighetsgrad och betydelse för läsbarheten. Som Platzack påpekar (se 3.1.7) är det dock viktigt att lyfta fram att meningar i passiv form inte alltid behöver vara svårare, utan att svårighetsgraden beror på valet av verb och konstruktioner och med vilken frekvens de förekommer. Ibland kan kanske en passivform till och med vara mer läsbar (Jfr. *Han greps av vrede* med *Vrede grep honom*). Passiver är tvärtom vad man skulle kunna tro inte så ovanliga i talspråk, och behöver inte automatiskt innebära ”byråkratspråk”. Frågan är emellertid hur det förhåller sig för andraspråkläsare, dvs. om inte passivformer trots allt för flera av dem försvårar läsförståelsen. Till skillnad från oss förstaspråkläsare är *s*-formen en ny och ovan företeelse som ofta tas upp ganska sent i undervisningen och i läroböcker. Kanske kunde andraspråks elever göras uppmärksamma på denna form tidigare, så att denna för svenskan så vanliga konstruktion inte behöver vålla dem lika stora problem.

6.7.2 Talspråkliga drag

TABELL 4 *Antal löst och fast sammansatta partikelverb*

		Lättläst version	Originalversion
Löst sammansatta partikelverb	3	ta slut dela upp vara med i	9 hörde till, skjöts ihjäl, dragit in, slog fast, delades upp, ta fart, bröt samman, få ut vägen, bryta sig ut
Fast sammansatta partikelverb	0		4 tillhörde, överlämnas, utgjort, inträffa

Jämfört med originalversionen har den lättlästa versionen såväl färre löst sammansatta som färre fast sammansatta partikelverb. Båda texterna har dock totalt sett fler löst än fast sammansatta partikelverb vilket, tillsammans med en övervikt av aktiv form, bidrar till en enkel, muntlig och livaktig stil. Att fast sammansatta verb generellt är svårare än löst sammansatta för svenska elever är de flesta ense om. Om samma förhållande råder för andraspråkselever kan emellertid diskuteras (jfr. 3.1.7). Att klyva verb är en typisk företeelse för svenskan och således något nytt för de flesta andraspråksinlärare, något som inte sällan leder till stora svårigheter att se hur dessa ord hänger samman. Avståndet mellan verbet och partikeln kan ju vara relativt långt (se Enström 1994:116).

6.7.3 Närhet mellan läsare och text

Närheten mellan läsare och text, en viktig del i det som Reichenberg benämner röst, är enligt henne en viktig faktor som underlättar läsning i allmänhet, och andraspråksläsning i synnerhet. I såväl originalversionen som i den lättlästa versionen är avsaknad av just denna närhet markant. Man har i den bearbetade versionen uppenbarligen inte tagit i beaktande de råd som genom forskning framkommit (se 3.1.7). I termen närhet innefattas bl.a. direkt tilltal och att berättarrösten framkommer. Endast vid ett tillfälle hörs berättarrösten i texten och då i originalversionen, i meningen *Industrialiseringen, som vi redan nämnt, tog också fart vid denna tid* (r.71). Direkt tilltal förekommer inte en enda gång. Den personliga relationen och närheten mellan läsare och text, samt tydliga berättande drag får ge vika för uppräknig av fakta. Trots att forskning, bl.a. Reichenbergs, visat på de personliga dragens fördelar, kan nog många ställa sig tveksamma till dessa drag. Man anser texterna helt enkelt alltför löjliga och barnsliga. Frågan är emellertid om denna kritik är helt befogad, eftersom den främst riktats ifrån svenskar, vilka inte är vana vid text av detta slag. Vid exempelvis Reichenbergs undersökning visade sig också hennes farhågor för detta vara obefogade (Reichenberg 2000:158). Säkerligen kan svaret variera från olika andraspråksläsare, eftersom de inte är en homogen grupp.

Att den text jag analyserat behandlar ämnet historia är särskilt intressant, eftersom det gjorts specifika undersökningar om just texter inom denna genre. Som såväl Sandqvist (1995) som Reichenberg (2000:55ff.) framhåller har utvecklingen i skolans historieböcker gått

från att ha bestått av texter kännetecknade av närhet mellan läsare och text där direkt tilltal, inslag av dialog, frågor, utrop, synliggörande av berättaren, inslag av muntliga uttryckssätt etc. varit vanligt förekommande, till mer distanserade och rent faktaspäckade texter. Kan det förhålla sig så att de analyserade texterna uppvisar samma mönster just för att de behandlar ämnet historia? Om man granskar övriga texter i den bearbetade versionen av *Pocketguide*, vilken behandlar vitt skilda ämnen, framkommer emellertid att inte heller de uppvisar de drag som enligt Reichenberg signalerar närhet mellan läsare och text och som anses främja läsförståelsen för andraspråkselever.

6.8 Kort sammanfattning av textanalyserna

Sammanfattningsvis har följande bearbetningar gjorts i den text som utger sig vara ”på lätt svenska”: kortare meningar, mindre antal bisatser, borttagande av insprängda bisatser, *lite* mindre vänstertyngd, mindre kausalitet, färre substantiveringar, färre passiver, mindre antal fast sammansatta partikelverb (även färre löst sammansatta) och något minskad användning av inferensbindning. Antalet temporala konnektiver har dock ökat något lite.

7 Resultat av empirisk undersökning

I detta kapitel redogörs för och diskuteras kring den enkätundersökning som jag gjorde bland de utländska akademiker som läser svenska för sjukvårdspersonal (se 5.2).

7.1 Intryck

Alla informanter svarade *ja* på frågan om sambanden mellan de olika meningarna i texten var tydliga (se bilaga 3). Deras övriga intryck av texten framgår av tabellen nedan.

TABELL 5 *Informanternas intryck av texterna*

	LÄTTLÄST		ORIGINAL	
	Text	Ord	Text	Ord
Mycket lätt	2	1	3	3
Lätt	2	3	2	2
Medel	1	1	0	0
Ganska svår	0	0	0	0
Svår	0	0	0	0
Mycket svår	0	0	0	0

En skillnad, om än marginell, märks mellan de olika versionerna vad gäller såväl intrycket av texten som helhet som av orden. Fler personer bedömde originaltexten och dess ord som mycket lätt jämfört med den lättlästa versionen. I och med att antalet informanter var så litet kan man naturligtvis inte dra några generella slutsatser av detta. Många faktorer kan ha spelat in och påverkat resultatet. Kanske råkade de ”duktiga” eleverna hamna i den testgrupp som fick sig tilldelad originalversionen? Kanske hade de högre tilltro till sin förståelse?

Vad gäller svåra ord, var det ingen som svarade att några ord var särskilt svåra eller gav exempel på dessa. Detta kan knappats ha berott på tidspress, eftersom tiden var väl tilltagen. Kanske ville de inte ”erkänna” att de fann vissa ord svåra, eller också ansåg de det alltför krävande att titta igenom texten en gång till för att plocka ut svårförståeliga ord. Eller kanske de helt enkelt inte ansåg några ord svåra. Det kan diskuteras om frågan kunde ha ställts på ett annat sätt. Skulle man ha kunnat välja ut ett antal ord som de skulle förklara, eller på annat sätt formulerat förståelsefrågor på orden. Men även om det hade varit intressant att få ta del av de ”svåra orden”, gör avsaknaden av resultat inte så mycket, eftersom undersökningens fokus inte låg på att definiera och analysera dessa ord.

Den sista av intrycksfrågorna rörde sambandet, kausaliteten i texten: *Tycker du att sambanden mellan de olika meningarna är tydliga i texten, dvs. är texten uppbyggd med en klar struktur av orsak – verkan?* Inte heller på denna fråga framkom någon differens mellan de båda texterna, då samtliga informanter besvarade frågan jakande. Kanhända borde frågan ha förtydligats, så att det framkom att jag syftade på alla samband, alternativt ha omformulerats till att fråga om det var några samband som inte framkom tydligt i texten.

Även valet av informantgrupp kan diskuteras. För att få fram ett resultat med större relevans och tillförlitlighet tror jag att det hade varit bättre med en grupp på lite lägre nivå och med en annan bakgrund. Exakt vilken språklig nivå som den lättlästa varianten av *Pocketguide* riktar sig till är svårt att veta. Eftersom den finns på flera andra språk, däribland engelska, är det troligt att den framför allt läses av personer med ett annat modersmål än dessa, även om den även används av invandrare med alla modersmål, bl.a. i sfi-undervisningen. Nu var emellertid denna avancerade akademikergrupp den grupp som fanns att tillgå, och den hade fördelen att vara relativt homogen med avseende på åtminstone en viktiga bakgrundsfaktor, nämligen utbildning.

7.2 Innehållsfrågor

Att bedöma och poängsätta informanters svar på innehållsfrågor är inte det enklaste. Det var det inte i det här fallet heller: vissa av mina informanter har skrivit längre svar, andra kortare. Detta är den nackdel man får räkna med när man väljer att använda sig av öppna frågor. Eftersom differensen mellan de olika svaren emellertid är mycket liten,

har jag valt att inte sätta ut några poängantal, utan endast ta upp de fall av felaktiga eller tvetydiga svar som förekommer.

Nästan alla informanter svarade rätt på alla enkätens nio frågor (se bilaga 3). Endast en person svarade helt fel på en fråga, en informant som läst originalversionen. *Sverige förlorade i början av 1800-talet ett krig mot Ryssland. Vad blev resultatet av detta?* (nr.5). Rätt svar är att Sverige måste att ge Finland till Ryssland. Informanten svarar emellertid följande: *Sverige förlorade Estland, Lettland, Polen, Tyskland, Norge och Finland.* På ett annat ställe i texten, i samband med Sveriges stormaktstid, nämns alla dessa länder. Intressantare är emellertid fråga nummer 9 där en tydlig skillnad märks i svar mellan de olika versionerna. På frågan *Flera förändringar skedde under 1800-talet. En förändring var de så kallade jordreformerna. Nämn en annan!*, kan visserligen mer än ett svar anses korrekt. I samma stycke som förändringen jordreformer är det ändå ett svar som framstår, eller åtminstone borde framstå, tydligare än de andra: skolreformen. Av de som läst den lättlästa versionen nämner endast en informant skolreformen, jämfört med hela tre av dem som läst originalversionen. Som visats ovan (se 6.5.2.) framgår också sambandet mellan de olika meningarna tydligare i originalversionen än i den lättlästa, där det faktiskt inte framkommer alls.

Som även framkommit i textanalysen märktes en klar skillnad i fråga om andelen utsatta orsaksmarkörer mellan de olika textversionerna. Frågan som då uppkommer är om man här, liksom vid inferensen, kan göra kopplingar till resultatet i den empiriska undersökningen. Så verkar faktiskt inte vara fallet. Några av frågorna till texten ställdes just med tanke på kausalitet, och de ställdes på ett sådant sätt att de berörde meningar där den lättlästa texten saknade explicita markörer. Men trots att de båda texterna uppvisade skillnader i analysen blev det empiriska resultatet detsamma: det innehållsliga sambandet framgick för informanterna. Mitt resultat skiljer sig i denna fråga således från Reichenbergs. Vilka bakomliggande orsaker kan man finna till detta? Som framkommit bestod gruppen av informanter med hög utbildning, vana att dra logiska slutsatser om samband. Skulle resultatet ha sett annorlunda ut i en annan grupp? Kanske, kanske inte. Var texterna och frågorna alltför lätta? Vid konstruktion av frågor är det viktigt att, i den mån det går, sträva efter att inte använda sig av rena kopieringsfrågor, utan istället formulera frågor som kräver mer tankeinsats, t.ex. kombinationsfrågor som fordrar att man drar slutsatser. Frågor av denna art är emellertid inte helt enkla att ställa till texter med korta stycken och mycket rent informativt innehåll (jfr. Reichenberg 1998:21). Några av

frågorna till texten ställdes som sagt ändå tydligt med tanke på kausalitet. En annan trolig förklaring till att alla informanter som läste texten utan markörer ändå såg sambanden är att texten följde en logisk och naturlig ordning beträffande orsak – verkan. Se följande meningar:

Det var fred i Sverige efter många krig. Sjukvården blev bättre och bättre. Inte lika många dog. Befolkningen växte (r.52, lättlästa versionen).

Nu hade det blivit fred i landet efter de många krigen. Sjukvården hade också blivit bättre, så det var inte lika många barn som dog. Därför ökade befolkningen[...] (r.56, originalversionen).

Ovanstående exempel är kanske väl övertydligt, och det vore märkligt ifall informanterna *inte* klarade att se sambanden mellan förbättrad sjukvård, dödlighet och befolkningsökning. Utsatta konnektiver i en sådan text förbättrar inte förståelsen, utan det är främst när en text saknar tydliga samband som konnektiver behöver vara utsatta som ett stöd. Utsatta konnektiver behövs även när eleverna inte förstår alla orden i en mening, något som av naturliga orsaker är vanligt för andraspråksläsare. Förstår de alla orden så förstår de med största sannolikhet sammanhanget även utan en satskonnektiv. Men förstår de *inte* alla orden så kan säkert en satskonnektiv vara till hjälp, förutsatt att de konnektiver som används finns i elevens ordförråd.

En reflektion över enkätresultatet är att inget samband mellan intryck och resultat kunde urskiljas. De som beskrev texten som ”mycket lätt” presterade inte bättre än de som endast beskrev den som ”lätt”. Ytterligare en reflektion gäller kopplingen mellan den analytiska och den empiriska undersökningen. I textanalysen framgick vissa tydliga resultat. Hur vet man då i vilken mån och på vilket sätt det resultat man fått i informantundersökningen kan kopplas till denna? Som tidigare framgått kunde exempelvis ett tydligt sambandsmönster ses i frågan om inferens mellan den lättlästa texten och informantsvaren på fråga nr 9, medan man beräffande explicit kausalitet i mitt fall inte kunde se någon koppling. Inferens och kausalitet testades genom specifika frågor. Men hur testar och fastställer man just passivformernas vikt eller de sammansatta partikelverbens? Enskilda faktorerers inverkan kan och har visserligen testats. Flera undersökningar har gjorts där man genom att preparera texter med olika faktorer undersökt en faktor i sänder. I en undersökning som denna där texten inte preparerats med faktorer utan där faktorerna redan finns, eller inte finns, är det emellertid svårt att var för sig avgöra dess inbördes vikt.

8. Slutsats och avslutande reflektioner

Är då den lättlästa versionen lättare än originalversionen? Denna fråga är inte helt enkel att besvara. I den empiriska undersökningen kan man se en *liten* tendens till att den lättlästa versionen är svårare, eftersom de informanter som läste denna version hade något sämre resultat på förståelsefrågorna. Intrycksfrågorna pekar i samma riktning: *något* färre informanter ansåg den lättlästa versionen mycket lätt. Även om differensen är marginell är resultatet intressant. En text som utger sig för att vara ”på lätt svenska” borde uppvisa en tydligare differens såväl i en empirisk som i en analytisk undersökning och borde ha varit den som fick högst resultatsiffror. Nu var det tvärtom. Självklart kan undersökningens resultat ifrågasättas p.g.a. det lilla antalet informanter och det faktum att även originalversionen uppvisade relativt många ”läsbara” drag. Vid en ny studie vore det intressant att ha med en tredje version med faktorerna röst och kausalitet förstärkta, och dessutom göra undersökningen på ett större antal informanter med annan bakgrund än den undersökta.

Vad blir då slutsatsen om man utgår från textanalysens resultat? Och vilka bearbetningar har gjorts i texten? Textanalysen av den bearbetade versionen ger följande svar: kortare meningar, mindre antal bisatser, inga insprängda bisatser, *lite* mindre vänstertyngd, mindre kausalitet, färre substantiveringar, färre passiver, mindre antal fast sammansatta partikelverb (även färre löst sammansatta) och något minskad textbindning (av typen inferensbindning). Antalet temporala konnektiver har emellertid ökat något lite.

Frågan som uppkommer är om man vid bearbetningen av texten använt sig av den kunskap som finns kring vilka faktorer som anses öka, och minska, läsbarheten? Inte heller här finns ett tydligt svar. Vissa av de bearbetningar som gjorts är i enlighet med läsbarhetsforskningen: färre substantiveringar, *lite* mindre vänstertyngd, mindre antal fast sammansatta partikelverb, färre passiver, mindre antal bisatser och framför allt färre insprängda bisatser. Beträffande såväl passiverna som de fast sammansatta partikelverben kan man som tidigare påpekats diskutera huruvida detta ur ett andraspråksperspektiv verkligen försvårar

läsbarheten. Om man med ”lätt svenska” endast menar kortare meningar så skulle den bearbetade versionen räknas som mer lättläst. Som tidigare framhållits är emellertid dagens läsbarhetsforskning enig om att kortare meningar inte nödvändigtvis medför högre läsbarhet. Andra faktorer som anses minska läsbarheten och som förekommer i texten är färre utsatta orsakssamband och något sämre textbindning (inferens). Vidare saknas, i något högre grad jämfört med originalversionen, liv, dynamik och närhet mellan läsare och text, de faktorer som av Reichenberg kallas röst och som anses vara speciellt viktiga ur ett andraspråksperspektiv. Däremot märks ingen skillnad mellan de bägge textversionerna vad gäller nominalkvot. Slutsatsen är således att man vid bearbetningen använt vissa faktorer som gagnar läsbarheten, dock inte i tillräcklig utsträckning. Vilka faktorer som väger tyngst, t.ex. om liten vänstertyngd är av större betydelse än kausalitet eller vice versa, är inte helt enkelt att avgöra. Visst vore det intressant att i större utsträckning kunna mäta de enskilda språkliga variabelernas vikt. Man får emellertid inte glömma att språket är komplext, en levande organism, och att olika faktorer samverkar i en text på ett sätt som inte alltid går att avgränsa, det kan vara just denna samverkan som ökar, eller minskar, läsbarheten.

Därmed inte sagt att vidare forskning inte behövs, rent generellt, men särskilt med fokus på andraspråksläsare. För även om de faktorer som påverkar texters läsbarhet till stor del överrensstämmer för första-och andraspråksläsare, så finns såsom framkommit skillnader. Inte mycket forskning har gjorts i Sverige inom området. Reichenbergs undersökningar om hur man ur ett andraspråksperspektiv genom variabelerna röst och kausalitet kan åstadkomma en högre läsbarhet i läroböcker är intressant, men fler och fördjupade undersökningar behöver göras, dels på olika grupper dels på andra faktorer.

Ju fler invandrare som kommer, desto viktigare blir studier på området utifrån ett andraspråksperspektiv. Andraspråksläsare får inte glömmas bort. Risken är annars överhängande att en betydande del av Sveriges befolkning inte kan tillgodogöra sig information på ett tillfredsställande sätt. Läsbarhet är en demokratifråga – kunskap är makt. Givetvis gör ökad läsbarhet i läroböcker och informationsmaterial inte allt, men det är ändå *ett* steg, ett litet men viktigt steg mot ett mer integrerat och jämställt Sverige.

Litteraturförteckning

- Björnsson, Carl-Hugo. 1968. *Läsbarhet*. Stockholm: Liber.
- Cassirer, Peter 2003. *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och kultur.
- Enström, Ingegerd 1994. *Klara verba. Om andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Enström, Ingegerd 2004. Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare. I: Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Inger (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. S.171–195.
- Fröjd, Per 2005. *Att läsa och förstå svenska. Läsförmågan hos elever i årskurs 9 i Borås 2000–2002*. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 3.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Gunnarsson, Britt-Louise 1982. *Lagtexters begriplighet. En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Stockholm: Liber Förlag.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Lars 1997. *Vägar genom texten. Handbok i bruksanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Kulbrandstad, Lise Iversen 2003. *Lesing i utvikling. Teoretiske og didaktiske perspektiver*. Oslo: Fagboksförlaget.
- Källgren, Gunnel 1979. *Innehåll i text*. (Ord och stil 11.) Lund: Studentlitteratur.
- Lagerholm, Per 2005. *Språkvetenskapliga uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Melin, Lars & Lange, Sven 2000. *Att analysera text. Stilanalys med exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, Catharina 2001. *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning*. (Ord & Stil 32.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Platzack, Christer 1974. *Språket och läsbarheten. En studie i samspelet mellan läsare och text*. Lund: Gleerups.
- Reichenberg, Monica 1995. *Att på svenskarnas språk förstå Sverige: invandrarelever och språket i gymnasiets SO-böcker*. (MISS: meddelanden från Institutionen för svenska språket 10.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Reichenberg, Monica 1998. *Koherens, röst och läsning på ett andraspråk. Ett pilotförsök med olika textversioner i historia i åk 7*. (ROSA 2, Rapporter om svenska som andraspråk.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

- Reichenberg, Monica 2000. *Röst och kausalitet i lärobokstexter. En studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sandqvist, Carin 1999. Från 50-tal till 80-tal. Om form och innehåll i historieböcker. I: Strömqvist, Siv (red.), *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*. (Ord & Stil 26.) Uppsala: Hallgren & Fallgren. S.124–186.
- Svensson, Cai 1989. *Index eller intresse. Om läsbarhet, adaptation och barns läsning*. (Forskning och svenskundervisning 6.) Linköping: Tema kommunikation, Universitetet i Linköping.
- Sverige – en pocketguide. Fakta, tips och råd till nya invånare*. 2003. Norrköping: Integrationsverket.
- Sverige – en pocketguide. Fakta, tips och råd till nya invånare. På lätt svenska*. 2003. Norrköping: Integrationsverket.

Internetreferenser

- Centrum för lättläst. <http://www.lattlast.se/> Hämtad 2007-04-13
- Lindman, Ann-Marie 2007. E-brev från Ann-Marie Lindman på Centrum för lättläst. ann-marie.lindman@centrumforlattlast.se 2007-03-15.
- Integrationsverket. <http://www.integrationsverket.se/> Hämtad 2007-03-20
- Språkrådet. <http://www.sprakradet.se/> Hämtad 2007-04-13

1 Stormaktstiden (Lättläst version)

2
3 1600-talet brukar kallas för **stormaktstiden**. Då var Sverige ett
4 viktigt land i Europa. Det var också mycket större än det är i dag.
5 Sverige var det som är Sverige idag, men också Finland och
6 många områden som idag ligger i Ryssland, Estland, Lettland,
7 Polen, Tyskland och Norge.
8
9 Sverige hade en stor armé och en stor vapenindustri. En känd
10 svensk kung från den här tiden är Gustav II Adolf ("Gustav den
11 andre Adolf"). Han var med i "trettioåriga kriget" i Tyskland.
12 Han dog i en strid som kallas "**slaget vid Lützen**". I det
13 "trettioåriga kriget" krigade katoliker mot protestanter. Kriget
14 handlade både om makt och religion.
15
16 En annan känd kung är Karl XII ("Karl den tolfte"). Han kan
17 väcka känslor också i dag. En del tycker att han var en stor
18 krigare, som försvarade Sveriges storhet och krigade mot
19 Ryssland. Andra tycker att han var en förlorare, eftersom
20 Sveriges stormaktstid tog slut när han var kung.
21
22 I dag är Sverige och Danmark goda grannar. Då var Sverige och
23 Danmark fiender. När Karl XII var kung, krigade Sverige mot
24 Danmark. Karl XII dog i Norge, som då var en del av Danmark.
25 Man vet fortfarande inte hur kungen dog. Några tror att norska
26 soldater sköt honom. Andra tror att svenskar gjorde det. Kanske
27 dog han, därför att några ville ha mer makt i Sverige. Kanske dog
28 han därför att några ville sluta kriga när Sverige ändå förlorade.
29

30 Man vet säkert att en annan kung blev mördad: Gustav III
31 ("Gustav den tredje"). Man vet också vem mördaren var och
32 varför han mördade kungen. Gustav III ville öka kungens makt
33 och minska adelns makt. Därför blev adeln kungens fiende.
34 Många tyckte också att det var dumt att Sverige krigade mot
35 Ryssland. Gustav III blev mördad under en **maskeradbal***. En av
36 gästerna, en adelsman, sköt honom. Han kom till festen med en
37 pistol, som han hade gömt i sin kapp.

38

39 Det moderna Sverige börjar utvecklas

40

41 I början av 1800-talet förlorade Sverige ett krig mot Ryssland.
42 Sverige måste ge Finland till Ryssland. Sverige fick i stället en
43 union med Norge. Men Norrmännen ville vara fria. De lämnade
44 unionen 1905. Efter det har Sverige haft de gränser som finns i
45 dag.

46

47 I början av 1800-talet levde de flesta på landet och arbetade i
48 jordbruket. Skillnaden mellan fattiga och rika var mycket stor.
49 Bara rika bönder och de som bodde i städerna fick sitta i
50 riksdagen. Kungen hade fortfarande stor makt.

51

52 Det var fred i Sverige, efter många krig. Sjukvården blev bättre.
53 Inte lika många barn dog. Befolkningen växte. Snart räckte inte
54 jorden till alla. En del flyttade till städerna. De började arbeta
55 inom den nya industrin. Andra reste från Sverige. En miljon
56 svenskar lämnade Sverige under 1800-talet. De flesta av dem åkte
57 till Nordamerika.

58

59 Under 1800-talet genomfördes också jordreformer. Man delade
60 upp de gamla byarna i gårdar. De här reformerna kallas för
61 ”skiften”. Riksdagen bestämde att alla barn skulle gå i skolan.
62 Skolan kallades för folkskola och var gratis.
63
64 Industrin började alltså utvecklas under den här tiden. Man
65 började bygga fabriker. Det behövdes också vägar, järnvägar och
66 kanaler. Många människor flyttade från landet till städerna.
67 Städerna blev större och större.
68
69
70 **Maskeradbaler** = en fest där man klär ut sig till någon
71 annan.

1 Stormaktstiden (Originalversion)

2
3 1600-talet brukar kallas för den svenska **stormaktstiden**. Sverige
4 var då ett viktigt land i Europa, och mycket större än vad det är
5 idag. Till landet hörde inte bara Finland, som hade varit en del av
6 Sverige i flera hundra år, utan också många andra områden som
7 erövrats genom krigståg. Det är områden som nu räknas till
8 Ryssland, Estland, Lettland, Polen, Tyskland och Norge.
9
10 Sverige hade en stor armé och en stor vapenindustri. En känd
11 svensk kung är Gustav II Adolf, som deltog i det ”trettiåriga
12 kriget” i Tyskland. Han dog också där i en strid som kallas **slaget**
13 **vid Lützen**. I det ”trettioåriga kriget” stred katolska arméer mot
14 protestantiska arméer, så kriget handlade både om makt och om
15 religion.
16
17 En annan känd kung är Karl XII, som idag väcker många känslor
18 i Sverige. Somliga ser honom som en hjälte och krigare, som
19 försvarade Sveriges ära och bland annat slogs mot Ryssland.
20 Andra ser honom som en förlorare, eftersom det var under hans
21 tid som det svenska stormaktsväldet bröt samman och Sverige
22 förlorade många landområden.
23
24 Danmark, som idag är en god vän och granne till Sverige, var förr
25 ofta ett fiendeland. Under Karl XII:s tid låg Sverige ofta i krig
26 med Danmark, och Karl XII dog i Norge som på den tiden
27 tillhörde Danmark. Än idag vet man inte om kungen skjöts ihjäl
28 av de norska trupperna som svenskarna stred emot, eller om han
29 mördades av någon från den egna sidan. Mördaren kan i så fall ha

30 betalats av någon eller några som ville ha mer makt genom att få
31 kungen ur vägen, eller som ville ha slut på det krig som Sverige
32 ändå verkade förlora.

33

34 När det gäller en senare kung, Gustaf III, så är det däremot säkert
35 att han blev mördad. Här vet man också vem mördaren var, och
36 varför. Gustaf III ville öka kungens makt och minska adelns
37 makt, vilket gjorde adeln till hans fiende. Han hade också dragit
38 in Sverige i ett krig mot Ryssland som många tyckte var
39 meningslöst. Gustaf III blev skjuten vid en **maskeradbal*** av en
40 av gästerna, en adelsman som kommit till festen med en pistol
41 gömd i sin kapp.

42

43 Dagens Sverige tar form

44

45 I början av 1800-talet förlorade Sverige ett krig mot Ryssland.
46 Förlusten gjorde att Finland, som länge utgjort Sveriges östra del,
47 måste överlämnas till Ryssland. Sverige fick i stället en union
48 med Norge, men norrmännen ville ha sin självständighet och bröt
49 sig ur unionen år 1905. Sedan dess har Sverige haft de gränser
50 som landet har idag. De allra flesta svenskar levde fortfarande på
51 landet och var jordbrukare i början av 1800-talet. Skillnaden
52 mellan fattiga och rika var mycket stor. Bara de rika bönderna
53 och stadsborna fick sitta i riksdagen, och kungen hade fortfarande
54 stor makt.

55

56 Nu hade det blivit fred i landet efter de många krigen. Sjukvården
57 hade också blivit bättre, så det var inte lika många barn som dog.
58 Därför ökade befolkningen, och jorden räckte inte längre åt alla.

59 Somliga flyttade till städerna och tog arbete inom den industri
60 som började växa fram. Andra lämnade Sverige för att söka sig en
61 bättre framtid i något annat land. Över en miljon svenskar
62 emigrerade under 1800-talet, de flesta till Nordamerika.

63

64 Under 1800-talet inträffade också andra stora förändringar. En
65 serie jordreformer genomfördes, och de gamla byarna delades
66 upp så att gårdarna i stället kom att ligga utspridda var och en för
67 sig. De här reformerna kallas ”skiften”. En annan lag slog fast att
68 alla barn skulle gå i skola, och att denna så kallade folkskola
69 skulle vara gratis.

70

71 Industrialiseringen, som vi redan nämnt, tog också fart vid denna
72 tid. Det började byggas fabriker – textilfabriker, sågverk,
73 pappersindustrier, järnverk, metallindustrier med mera. Det
74 byggdes också vägar, järnvägar och kanaler. Många människor
75 flyttade från landet till städerna, som växte allt mer.

76

77

78 **Maskeradbäl:** en fest där alla gäster är utklädda

Frågor på textens innehåll

Ålder..... Kön: Man /Kvinna Antal år som du läst svenska.....

Fråga 1, Varför kallas 1600-talet för stormaktstiden?

Fråga 2, a, Vad tycker olika människor om kungen Karl XII?
b, Varför?

Fråga 3, Hur dog kung Karl XII?

Fråga 4, Gustav den III blev mördad av en adelsman. Varför?

Fråga 5, Sverige förlorade i början av 1800-talet ett krig mot Ryssland. Vad blev resultatet av detta?

Fråga 6, Varför dog det inte lika många barn på 1800-talet jämfört med tidigare?

Fråga 7, Varför ökade befolkningen under 1800-talet?

Fråga 8, När blev det fred i Sverige?

Fråga 9, Flera förändringar skedde under 1800-talet. En förändring var de så kallade jordreformernas. Nämn en annan!

Frågor på ditt intryck av texten

(ringa in ditt svar)

Fråga 1,

Hur svår är texten att förstå?

- a) Mycket svår   b) Svår   c) Ganska svår
d) Medel   e) Lätt   f) Mycket lätt

Fråga 2,

Hur tycker du att orden är?

- a) Mycket svåra   b) Svåra   c) Ganska svåra
d) Medel   e) Lätta   f) Mycket lätta

Fråga 3,

Finns det några ord som är särskilt svåra att förstå?

- a) Ja   b) Kanske   c) Nej

Fråga 4,

Om du svarade ”Ja” på fråga nummer 4, *vilka* ord är särskilt svåra?
Skriv dem här:

Fråga 5,

Tycker du att sambanden mellan de olika meningarna är tydliga i texten,
dvs. är texten uppbyggd med en klar struktur av orsak – verkan?

- a) Ja   b) Kanske   c) Nej